

Justitieombudsmannen
Katarina Pålsson

Anmälan mot Kriminalvården, häktet Ystad, angående en intagens möjligheter att ta del av sitt förundersökningsprotokoll

Beslutet i korthet: En intagen anmälde till JO att det nästan inte finns någon möjlighet att läsa sitt förundersökningsprotokoll i häktet Ystad. JO konstaterar nu att det är ett välkänt problem att intagna som delar cell har svårt att få möjlighet att ta del av sitt förundersökningsmaterial. Hon uttalar att avsaknaden av tillräckligt med lämpliga utrymmen där intagna i lugn och ro kan ta del av sin förundersökning kan inverka negativt på deras förutsättningar att förbereda sitt försvar och tillvarata sin rätt. Det finns en risk för att den enskildes rättssäkerhet påverkas.

I det aktuella ärendet har det inte kunnat klarläggas i vilken utsträckning den intagne fått ta del av sitt material. JO poängterar dock att beläggningssituationen kan förväntas vara ansträngd under en längre tid och att intagna därmed även fortsättningsvis sannolikt kommer att behöva dela cell i hög utsträckning. Det är därför angeläget att Kriminalvården ger frågan tillräcklig uppmärksamhet vid såväl nybyggnationer som ombyggnationer av verksamhetsställen och i sina interna anvisningar.

Anmälan

I en anmälan till JO förde AA fram klagomål mot Kriminalvården, häktet Ystad, och uppgav bl.a. följande.

Det finns nästan inte någon möjlighet att läsa sin förundersökning på häktet. Platsbristen har lett till att man inte får ha förundersökningsprotokollet i sitt rum och det finns bara ett rum per avdelning där man kan få möjlighet att ta del av materialet. Det rummet är upptaget 90 procent av den tid som man har möjlighet att läsa protokollet. Det är omöjligt att hinna gå igenom ett förundersökningsprotokoll på över 1 000 sidor på totalt fyra till fem timmar.

Utredning

JO begärde att Kriminalvården skulle yttra sig över anmälan vad gällde uppgifterna om att intagna har begränsade möjligheter att i ett särskilt anvisat rum ta del av förundersökningsprotokoll.

I sitt remissvar anförde Kriminalvården, genom regionchefen vid regionkontoret Syd, bl.a. följande:

Utredning

— — —

I förevarande fall har häktet bedömt att det förelåg sådana ordnings- och säkerhetsskäl att man inte kunde tillåta AA inneha handlingar i form av förundersökningsprotokoll som rör det mål i vilket han är häktad eftersom han var dubbelbelagd d v s placerad i samma rum som annan intagen.

Intagen som är placerad i enrum tillåts i normalfallet inneha sådana handlingar som rör hans mål och detta sker oftast i anslutning till avskildhet vid dygnsvila och innehavet begränsas således under gemensamhetstid.

Häktet Ystad har rutiner för hur intagna som är dubbelbelagda ska ges tillfälle att ta del av förundersökningsmaterialet men beläggningssituationen är ytterst ansträngd och överbeläggningen får konsekvenser bland annat i form av brist på ändamåls- enliga lokaler i vilka de intagna t.ex. skulle kunna vistas i och kunna läsa sina handlingar. Det är logistiska utmaningar men häktet använder sig av bl.a. pingisrum och NAV-rum - när övriga intagna befinner sig i Sysselsättningslokalen och avdelningen således är tom - för att på så sätt ge den intagne att en möjlighet i enrum och läsa in t.ex. sin förundersökning. AA har givetvis getts tillfälle att ta del av förundersökningsmaterialet men det går inte och utreda huruvida han fått tillräcklig tid och läsa hela det omfattande materialet i förevarande fall. Det finns inga uppgifter om att AA skulle ha nekats mer tid för genomläsning. Häktet arbetar med att göra lokalerna mer ändamålsenliga bl.a. genom att ändra rutinerna på sätt att intagen som är dubbelbelagd ska kunna tillåtas innehav av t.ex. domar och förundersökningsmaterial i anslutning till att den medintagne befinner sig i gemensamhet.

— — —

Författningsbestämmelser

Av 1 kap 4 § häkteslagen (2010:611), HäL framkommer att varje intagen ska bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet.

Av 1 kap 5 § HäL framgår att verkställigheten ska utformas så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas. I den utsträckning det är lämpligt och den intagne samtycker till det, ska åtgärder vidtas för att ge honom eller henne det stöd och den hjälp som behövs.

Av 2 kap. 1 § HäL framgår att två eller flera intagna får placeras i samma rum om det är nödvändigt av utrymmesskäl eller någon annan anledning

Av 2 kap. 11 § HäL framgår att en intagne får ta emot och inneha böcker, tidskrifter, tidningar och andra personliga tillhörigheter som inte kan äventyra ordningen eller säkerheten.

Av allmänna råd till 2 kap 11 § HäL framgår att med begreppet innehav avses att den intagne förvarar personliga tillhörigheter i bostadsrummet eller i gemensamma utrymmen i häktet.

Kriminalvårdens bedömning

Av Kriminalvårdens regelverk framkommer att de intagna skall bemötas med respekt och med förståelse för de svårigheter som är förenade med ett frihetsberövande. Det framgår vidare att verkställigheten ska utformas så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas.

Beläggningssituationen är ytterst ansträngd och förväntas vara det en tid framöver. Med anledning av situationen har häktena anpassats för en ökad grad av dubbelbeläggning på avdelningar avsedda för vistelse i gemensamhet. Många frågor av praktisk karaktär uppkommer i samband med att ett rum beläggs med fler än en

intagen. Det kan t.ex. handla om hur detta påverkar möjligheterna att ha en förundersökning på rummet. I förevarande fall har häktet Ystad inte tillåtit AA att inneha förundersökningsprotokollet i bostadsrummet med anledning av att innehavet bedöms kunna äventyra ordningen eller säkerheten. Dock har häktet en skyldighet att ombesörja att den häktade får möjlighet att ta del av förundersökningen. Av utredningen i ärendet framgår att AA har beretts möjlighet och läsa sin förundersökning. Emellertid har det inte varit möjligt och utreda hur många timmar AA har fått till sitt förfogande. Dock har det inte framkommit något som tyder på att häktet inte har kunnat bereda erforderlig tid.

Häktet Ystad ser över sina rutiner i syfte att göra det möjligt - under den tid då den medintagne är i gemensamhet - att innehav tillåts i bostadsrummet och den intagne då får möjlighet och läsa sina förundersökningshandlingar.

Kriminalvården, Region Syd, finner efter genomförd utredning att det i ärendet inte framkommit något som tyder på att AA utsatts för felaktig eller olämplig behandling.

Bedömning

Av utredningen framgår att AA delat bostadsrum med en annan intagen och att det har medfört att han inte tillåtit ha sitt förundersökningsprotokoll på sitt rum. Han har hänvisats att ta del av materialet i ett annat utrymme på häktet.

AA har gjort gällande att han inte fått tillräckliga möjligheter för att gå igenom materialet. Kriminalvården har inte kunnat slå fast hur länge AA haft tillgång till det, men har samtidigt funnit att ingenting tyder på att han inte har getts tillräckligt med tid. Jag bedömer att ytterligare utredningsåtgärder inte skulle leda till klarhet och konstaterar att det som har kommit fram inte kan ligga till grund för kritik. Jag vill emellertid ta tillfället i akt och lyfta fram följande.

En misstänkt har enligt 23 kap. 21 a § rättegångsbalken rätt till sitt eget exemplar av förundersökningsprotokollet. Tillgången till sådant material är en central rättssäkerhetsfråga och många gånger en förutsättning för att den misstänkte på ett tillfredsställande sätt ska kunna förbereda och föra sin talan (prop. 2016/17:68 s. 85). Även om bestämmelsen i rättegångsbalken inte är direkt tillämplig i Kriminalvårdens verksamhet är det av yttersta vikt att den som är häktad inte hindras från att tillvarata sina rättigheter. Jag har i några beslut relativt nyligen understrukit att Kriminalvården har ett ansvar för att faktiskt se till att en intagen får tillgång till förundersökningsmaterialet i den utsträckning och på det sätt som behövs för att han eller hon ska kunna förbereda sitt försvar. Som jag tidigare poängterat har alltså myndigheten och dess personal i praktiken en högst väsentlig funktion när det gäller häktades rätt till en rättvis rättegång. (Se bl.a. mina beslut JO 2024 s. 194, dnr 5689-2023 m.fl. och JO 2024 s. 212, dnr 6346-2023.)

Den tidigare ordningen där en intagen i enlighet med huvudregeln i häkteslagen var placerad i ensamcell och därmed kunde få in sitt förundersökningsprotokoll under natten, något som synes ha varit utbrett och enligt min mening framstår som både praktiskt och ändamålsenligt, är många gånger inte längre genomförbar. JO får numera återkommande anmälningar om att intagna har svårt att ta del av sitt förundersökningsmaterial när de delar cell. Förhållandet

har också uppmärksamrats under inspektioner. Under förra året genomfördes på mitt uppdrag ett antal inspektioner av häkten och anstalter för att undersöka vilka följder och risker Kriminalvårdens dubbelbeläggning kan få för de intagna. Inspektionerna gjordes inom ramen för JO:s särskilda uppdrag som nationellt besöksorgan, enligt protokollet till FN:s konvention mot tortyr och annan omänsklig behandling (Opcat). I början av 2025 publicerades en rapport om förhållandena i häkte med de iakttagelser och uppgifter som hämtats in, bl.a. genom samtal med frihetsberövade, samt mina rekommendationer till Kriminalvården (dnr O 14-2024). Såvitt här är av intresse visade det sig att i de inspekterade häktena var antalet utrymmen som kan användas för just genomgång av förundersökningsprotokoll generellt för få sett till antalet intagna. Jag konstaterade i rapporten att avsaknaden av tillräckligt med lämpliga utrymmen där intagna i lugn och ro kan ta del av sin förundersökning kan inverka negativt på deras förutsättningar att förbereda sitt försvar och tillvarata sin rätt. Det finns en risk för att den enskildes rättssäkerhet påverkas.

Det AA har beskrivit är således välkänt. Av remissvaret framgår att även häktet Ystad till följd av överbeläggningarna haft logistiska utmaningar att frigöra ändamålsenliga lokaler för intagna att få läsa sitt förundersökningsprotokoll i lugn och ro. Det ligger nära till hands att anta att häktade personer även där har haft svårt att få del av och tillgodogöra sig sådant material i tillräcklig utsträckning.

Det är positivt att häktet har identifierat problematiken och sett över sina rutiner i syfte att ge intagna bättre förutsättningar att ta del av förundersökningsmaterial. Som framgått är detta av mycket stor betydelse för den enskilde. Det mesta tyder på att beläggningssituationen kan förväntas vara ansträngd under en längre tid och därmed kommer sannolikt intagna i häkten att även fortsättningsvis behöva dela cell i hög utsträckning. Mot bakgrund av det anförda är det enligt min mening angeläget att Kriminalvården ger frågan tillräcklig uppmärksamhet vid såväl nybyggnationer som ombyggnationer av verksamhetsställen och i sina interna anvisningar.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av JO Katarina Pålsson. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättssakkunniga Sofia Selin har föredragit ärendet och byråchefen Johan Thorblad har deltagit i beredningen.